

INTERFERENȚE MOLDO-UCRAINESE ÎN EVOLUȚIA ARTEI METALELOR NOBILE ȘI COMUNE

Liliana CONDRATICOVA¹

Cuvinte-cheie: *argintar, feronerie artistică, metal, Basarabia, Podolia, Ucraina, artă*

Keywords: *silversmith, artistic metal fittings, metal, Bessarabia, Podolia, Ukraine, art*

În spațiul actual al Republicii Moldova au fost atestate o serie de obiecte din metale nobile și comune provenite din orașele ucrainene, ruse sau poloneze (ultimele produse la firmele varșoviene „Fraget” și „Norblin & K”). Asemenea piese denotă influențele și întrepătrunderile culturale est- și vest-europene prin intermediul produselor atelierelor și meșterilor din diferite regiuni și impactul asupra evoluției artei metalelor din Basarabia. O descriere a pieselor de metal, lucrate de meșterii din Ucraina, documentate în colecțiile muzeale și în patrimoniul bisericesc al țării, va extinde substanțial cunoștințele noastre la acest capitol. Pentru realizarea acestui studiu, în calitate de surse de cercetare au servit colecția de piese din metale nobile din custodia Muzeului Național de Istorie a Moldovei (MNIM), colecția de argintărie artistică din Europa de Est din secolele XV-XX din custodia Muzeului Podoabelor Istorice din Kiev și a Muzeului de Istorie a Ucrainei, unele piese din patrimoniul bisericilor și mănăstirilor din Republica Moldova și piesele de feronerie laică atestate în clădirile istorice din Chișinău, completate de informațiile selectate din filele dosarelor de arhivă².

¹ Institutul Patrimoniului Cultural, CHIȘINĂU, Republica Moldova.

² http://miku.org.ua/ru/yvelirnoe_iskusstvo/html (accesat: 11 august 2013).

În Basarabia, o mare circulație au avut cărțile bisericești tipărite la Kiev, cu ferecături lucrate în argint. Unele cărți au fost documentate pe baza dosarelor de arhivă, altele au fost trecute în lista de inventariere a lăcașurilor de cult în perioada sovietică, mai ales în perioada *restructurării* gorbacioviste (anii 1985-1987). Aflăm că în altarul bisericii Sf. Treime din orașul Chișinău era o *Evanghelie* (1881, Kiev), lucrată în alamă, hârtie, în tehnica forjării, tipar în două culori³. Categoria cărților păstrate în biserica Tuturor Sfinților din orașul Chișinău includea ferecături de metal sau aplice metalice, realizate în tehnica turnării, forjării și decorate prin gravare. În naosul bisericii se păstrau o *Evanghelie* (Lavra Kievo-Pecersk, 1801) cu ferecătură de metal, dimensiunile cărții cu ferecătură 34×22×7 cm și o *Evanghelie* (Kiev, Lavra Pecerska, 1848) cu ferecătură de metal, cu dimensiunile de 40×29×5 cm⁴. În altarul bisericii Sf. Nicolae din satul Cotiujeni, raionul Șoldănești, a fost documentată o *Evanghelie* (Lavra Kievo-Pecersk, 1902) cu ferecătură din alamă argintată, lucrată prin forjare și turnare⁵. În ceea ce privește cărțile de la biserica Înălțării din Chișinău, menționăm o *Evanghelie* (Lavra Kievo-Pecersk, 1909), realizată din alamă ștanțată, cu dimensiunile de 33×28×7,5 cm; o *Evanghelie* (Kiev, 1892) din alamă, emailare artistică, dimensiunile 32×24,5×2 cm; o *Evanghelie* (Lavra Kievo-Pecersk, 1885) din alamă ștanțată, dimensiunile cu ferecătură 48×36×14 cm și fără ferecătură – 44×31,5×4 cm⁶. În anul 1874, în biblioteca mănăstirii Bocancea se găseau: o *Evanghelie* (Kiev, 1810) într-o singură filă, ferecată în argint titlul 84, încadrată în catifea albastru-închis; o *Evanghelie* în două file (Kiev, 1784); o *Evanghelie* (Kiev, 1851) într-o filă⁷. Unele obiecte de metal, lucrate de meșterii din Ucraina, erau comercializate în „saloanele” din Chișinău. De exemplu, în anul 1896, la Chișinău, în „salonul” de obiecte bisericești și militare, ce aparținea unei

³ Arhiva Agenției de Inspectare și Restaurare a Monumentelor (în continuare AIRM). Dosarul bisericii Sf. Treime din or. Chișinău.

⁴ Arhiva AIRM. Dosarul bisericii Tuturor Sfinților din or. Chișinău.

⁵ Arhiva AIRM. Dosarul bisericii Sf. Nicolae din satul Cotiujeni-Șoldănești.

⁶ Arhiva AIRM. Dosarul bisericii Înălțării, or. Chișinău.

⁷ L. Condraticova, *Bocancea. Mănăstire de călugări cu bramul Sfinții Apostoli Petru și Pavel*, Chișinău, 2014; ANRM, F. 1232, inv. 1, d. 123.

odesite, E. E. Hakalovskaia (Ucraina, Odesa, str. Deribasovskaya, 21), la un preț moderat, se propuneau ferecături de argint pentru cărți și icoane⁸.

Un alt compartiment important îl constituie clopotele turnate la uzinele din orașele ucrainene și montate în clopotnițele din bisericile basarabene. Astfel, cercetând majoritatea bisericilor din Basarabia interbelică, Șt. Ciobanu a menționat clopotul bisericii Sf. Parascheva din Leova (ridicată în anul 1818), care avea inscripția ce indica anul, locul turnării și numele ctitorului: „Acest clopot s-au făcut cu cheltuiala lui Frumuzdeli. Balta. 1823”⁹, demonstrându-se faptul că în orașul Balta (astăzi Ucraina), în primele decenii ale secolului al XIX-lea a funcționat o turnătorie, ce furniza clopote pentru localitățile din Basarabia.

Una dintre turnătoriile intrate în atenția noastră aparținea cetățeanului de onoare din orașul Harkov, Ivan Ivanovici Rîjov. Întreprinderea fusese printre cei mai mari producători din Rusia, având, către începutul secolului al XX-lea, un volum anual de producere de cca. 250 de mii ruble¹⁰. Uzina amplasată în satul Pesocina, gubernia Harkov, a fost fondată în anul 1808, inițial în scopuri militare, iar turnarea clopotelor începuse către anul 1858. Primele clopote cântăreau câteva sute de puduri. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, proprietari ai uzinei au devenit Pavel Pavlovici Rîjov și, ulterior, feciorul său, Ivan Pavlovici Rîjov¹¹. Din punctul de vedere al decorului, clopotele uzinei Rîjov erau ornamentate modest. În bisericile basarabene au fost documentate mai multe clopote, produse ale turnătoriei lui Rîjov. Inscripționarea de pe clopotele din biserica Sf. Nicolae din orașul Chilia, indică cei doi proprietari ai uzinei, frații Ivan și Pavel Rîjov, fiii lui Ivan Rîjov. Clopotele

⁸ Кишиневския Епархиальный Вѣдомости/ *Vedomostile Eparhiei Chișinăului*, Chișinău, 1896, nr. 18, 15 Sept., p. 535.

⁹ Șt. Ciobanu, *Biserici vechi din Basarabia*, în *CMI, Secția din Basarabia*, Chișinău, 1924, p. 60.

¹⁰ Н. П. Яковлева, *Колокола русских колокольных заводов XIX – начала XX в. с опознавательными надписями производителей в собрании Новгородского музея-заповедника*, în *Колокола: история и современность. Материалы научной конференции*, p. 133-172, <http://admin.rostmuseum.ru/Upload/90770f5e-4643-41e6-bcce-e26853ecb6d2.pdf> (accesat: 23 martie 2016).

¹¹ О. Азарова, *Колокольный завод Рыжова*, <http://www.zvon.ru/article3.view2.page4.part26.html> (accesat: 15 iunie 2014).

turnătoriei lui Rîjov au fost documentate și la mănăstirea de maici Hirova și în curtea mănăstirii de călugări Curchi ș.a.

Vom indica și câteva turnătorii atestate în gubernia Podolia, de unde, la început de secol XX, au fost aduse clopote și pentru bisericile din Basarabia. Amintim că în anul 1712, în orașul Kamenetș-Podolsk au fost instituite breslele aurarilor, turnătorilor, tinichigiilor și arămarilor, clopotarilor, iar în anul 1724 – breasla bijutierilor. În anii '70 ai secolului al XVIII-lea, în oraș a activat turnătorul Johann Frank Voditz, care în 1769 a turnat clopote pentru biserica catolică Sf. Treime din localitate¹².

În anul 1859, în gubernia Podolia, din numărul total de 665 de uzine și fabrici, au fost atestate două turnătorii cu 12 lucrători și patru uzine de cupru cu 37 de lucrători. Turnătoriile produceau articole în sumă de 6696 ruble, iar uzinele de cupru – în valoare de 3540 ruble¹³. La finele secolului al XIX-lea, o turnătorie de fontă era în orașul Balta (devenit, în anul 1797, centrul guberniei Podolia); în anul 1896 a fost atestată o turnătorie de fontă în orașelul Gaisin din aceeași gubernie¹⁴. În secolele XIX–XX, în orașul Nemirov existau patru turnătorii de clopote, de unde fuseseră aduse clopote și pentru alte biserici din Basarabia.

Funcționarea turnătoriilor de clopote din orașele Nemirov, Lvov, Kamenetș-Podolsk ș.a. a fost descrisă detaliat de cercetătorul ucrainean V. Modzalevski¹⁵, care a studiat istoria clopotelor și activitatea clopotarilor, menționând că în special pe aceste obiecte erau turnate texte de donații și

¹²http://pohodnik-forever.blogspot.md/2012/04/blog-post_25.html; *Старинные колокола и регионы колокольного литья упомянутые в работе В. Л. Модзалецкого «До історії українського лярства»*, http://kolokol.at.ua/publ/uchennye_kampanologi_ukrainy/starinnye_kolokola_regiony_kolokolnogo_litja_upomjanutye_v_rabote_v_l_modzalevko/10-1-0-7 (accesat: 23 martie 2016).

¹³ Памятная книжка Подольской губернии на 1859 год, *Каменец-Подольск, В типографии губернского правления*, 1859, p. 116.

¹⁴ *Балта: город и район. Исторический экскурс*, <http://baltatown.narod.ru/3.htm> (accesat: 23 martie 2016).

¹⁵ *Старинные колокола и регионы колокольного литья упомянутые в работе В. Л. Модзалецкого «До історії українського лярства»*, http://kolokol.at.ua/publ/uchennye_kampanologi_ukrainy/starinnye_kolokola_regiony_kolokolnogo_litja_upomjanutye_v_rabote_v_l_modzalevko/10-1-0-7 (accesat: 23 martie 2016).

numele donatorilor¹⁶. Ctitorii considerau că astfel erau înveșnicite numele și faptele lor. Conform aceluiași istoric, clopotarii ucraineni confecționau și obiecte din metale comune (alamă, zinc, cupru), precum și piese de cult ș.a., deosebite prin forme și decor de cele similare, produse în afara hotarelor Ucrainei. În opinia lui V. Modzilevski, doar repertorierea și descrierea detaliată a clopotelor, cu indicarea concretă a anului turnării, decorului, producătorului și a numelui donatorului etc. va permite formarea unui tablou amplu privind dezvoltarea acestei arte în Ucraina și regiunile limitrofe. Astfel, au fost puse bazele studierii complexe și sistematice a clopotelor turnate de meșterii din Ucraina și a celor importate din alte centre industrial-artistice.

În anul 1895, în gubernia Podolia au fost atestate turnătoria de fontă din satul Luka-Barskaia, județul Litinsk, ce aparținea negustorilor Abram (conducătorul uzinei) și Ghetle Frenkeli. Turnătoria de fontă din orașul Vinița, județul Vinița, aparținea negustorului Iosif Lvovici Konelski. Turnătoria de fontă din satul Lughah, județul Olgopol, aparținea țăranului Ioachim Dobrovolski, iar turnătoria de fontă din satul Dunaevți, județul Novo-Ușițk, aparținea negustorului Gustav Lebah¹⁷.

De regulă, meșterii erau supuși ai Imperiului Austriac și ai Imperiului Otoman, originari din Podolia, sub acest termen fiind incluși fugarii din Imperiul Austriac, în special ucrainenii, care la începutul secolului al XIX-lea s-au așezat cu traiul în diferite localități ale ținutului Hotin¹⁸. Printre meșterii care au lăsat o deosebită amprentă în orfevrăria bisericească din Basarabia îl vom menționa pe argintarul evreu Leiba Berg, care a executat la comanda Dicasteriei din Chișinău, între anii 1815 și 1819, inventarul prețios pentru lăcașurile de cult basarabene. În conformitate cu acordul încheiat la 20 iulie 1815 între Dicasteria de Chișinău și cetățeanul din orașul ucrainean Uman, argintarul Leiba Ițcovici Berg, ultimul urma să confecționeze din tombac, argintat, cu unele detalii argintate sau aurite,

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ Подольский адрес-календарь. Составил В. К. Гульдман. Издание Подольского губернского статистического комитета, Каменец-Подольский, Типография Подольского губернского правления, 1895, p. 328-329.

¹⁸ V. Tomuleț, *Basarabia în epoca modernă (1812-1918)*, Chișinău, 2012.

potirul cu vasele necesare oficierei serviciului divin¹⁹. Deși la etapa actuală de cercetare nu au fost documentate piese executate de argintarul Leiba Berg, dosarul de arhivă vine să confirme faptul că meșterul din Podolia a realizat o serie de vase de cult pentru mai multe biserici din Eparhia Chișinău.

Un alt meșter ucrainean cunoscut la Chișinău a fost David Bein. Potrivit dosarelor de arhivă aflăm că serviciul de poliție a purtat discuții cu semnatarii certificatului de bijutier eliberat la Chișinău, în anul 1913, pe numele lui David Bein. Investigațiile întreprinse în anul 1913 și discuțiile cu șeful atelierului de bijuterie, Trofim Ivanovici Mitto, au scos în evidență că David Bein locuia în permanență în orașul Berdicev, Ucraina, și că nu se știa cu siguranță când s-a stabilit în Chișinău. În cererea din 13 decembrie 1913 semnată de David Bein, se sublinia că deținea un certificat de profesionalism temporar, eliberat de atelierul de meșteșugărie din orașul Berdicev, privind activitatea sa în calitate de bijutier cu dreptul de a întreține un atelier cu ucenici. Subliniem că, după obținerea acestui certificat, Bein s-a stabilit cu activitatea în orașul Riga.

Dintre meșterii care și-au lăsat o amprentă deosebită asupra dezvoltării artei metalului în Ucraina limitrofă, amintim pe Fiodor Korobkin, Gherasim Proțenko, Petr Arendarevski, I. Iaroslavski, Maksim Bisevski și alții, iar la cumpăna secolelor XIX-XX, pe I. Marșak²⁰. Fabrica celui din urmă a concurat cu succes cu firme specializate în domeniul bijuteriei și orfevrăriei cum ar fi Karl Fabergé²¹, Ivan Hlebnikov²²,

¹⁹ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 946.

²⁰ Золота скарбниця України, *The gold treasury of Ukraine*, Киев, 1999, p. 94, 96.

²¹ <http://fabergemuseum.ru/ru>; <http://statehistory.ru/2254/YUvelir-Karl-Fabertzhe-i-ego-firma/>; ФАБЕРЖЕ – ПРИДВОРНЫЙ ЮВЕЛИР, <http://gatchina3000.ru/eggs/07/>; <http://orloffmagazine.com/content/valentin-skurlov-simfonii-karla-fabertzhe> (accesat: 31 iulie 2016); Татьяна Фаберже, Александр Горыня, Валентин Скурлов, *Фаберже и петербургские ювелиры*. Сборник мемуаров, статей, архивных документов, Москва, Лики России, 2013; Татьяна Фаберже, Валентин Скурлов, Виктор Илюхин, *К. Фаберже и его продолжатели. Камнерезные фигурки „Русские типы”*, Москва, Лики России, 2009.

²² Золотых дел мастер Иван Петрович Хлебников, <http://www.liveinternet.ru/community/2281209/post131631951/> (accesat: 31 iulie 2016); *Русские эмали. Хлебников Иван Петрович (Россия, 1819–1881)*, <http://kykolnik.livejournal.com/>

Ovcinnikov²³, Sazikov²⁴ ș.a. Articolele argintarilor ucraineni erau prezentate la numeroase expoziții din Imperiul țarist, cel mai frecvent manifestându-se artiștii din orașele Kiev, Odesa, Kamenetș-Podolsk ș.a.

La începutul secolului al XX-lea, orașul Odesa fusese considerat, pe bună dreptate, „capitala orfevrăriei”, unde, în anul 1906, activau 48 de bijutieri profesioniști²⁵. Timp de un deceniu, numărul lor se ridică la 113. Majoritatea atelierelor erau plasate pe artera principală a orașului, pe str. Deribasovskaya, denotând similitudini cu amplasarea atelierelor și la Chișinău, dar și cunoașterea pieței de desfacere, a posibilităților de cumpărare și a potențialilor clienți, dreptul de a plasa publicitatea privind activitatea profesată. Importanța orașului Odesa pe piață crește și prin faptul că în anul 1906 aici se deschide o filială a renumitei Case de Bijuterii Fabergé, unde activau vreo 35 de profesioniști²⁶. Se executau diferite piese unicat sau multiplicări ale anumitor modele, precum și detalii pentru articolele de giuvaiergerie. Prima conflagrație a întrerupt însă activitatea filialei. În anul 1916 aici mai lucrau doar trei bijutieri, către 1918 filiala încetându-și existența definitiv. Pentru Casa de Bijuterii Fabergé era specifică elaborarea schiței de către cei mai buni pictori-bijutieri, după care urma producerea mecanică sau manuală în câteva exemplare. Nu era o multiplicare în sensul actual al cuvântului, dar, după cum afirmă cercetătorii creației lui Fabergé, această modalitate de fabricare a articolelor

617689.html; М. М. Постникова-Лосева, Н. Г. Платонова, Б. А. Ульянова, *Золотое и серебряное дело XV–XX вв.*, Москва, «ЮНВЕС», «ТРИО», 1995.

²³ Павел Овчинников и русская национальная школа ювелирного искусства, <http://www.investinart.ru/projects/pavel-ovchinnikov/>; *Предприятие П. А. Овчинников, 1851–1917 г.г.*, <http://lermontovgallery.ru/spravochnik-antikvariata/predpriyatie-ovchinnikova/> (accesat: 31 iulie 2016) ș.a.

²⁴ Придворный фабрикант серебряных изделий Игнатий Павлович Сазиков, <http://insilver.livejournal.com/4007.html>; *Придворные ювелиры. П. Сазиков*, <http://www.status-antiquesa.ru/sazikov.htm> (accesat: 31 iulie 2016) ș.a.

²⁵ С. Палатная, *Филиалы Фирмы Фаберже на Украине*, în *Музейни читання, Матеріали научної конференції «Ювелірне мистецтво – погляд сквозь століття» 10-12 листопада 2008 року*, Київ, 2009, р. 161-172.

²⁶ *Ibidem*, р. 161-172.

de giuvaiergerie a devenit o posibilitate de a face articolul mai accesibil pentru adevărații cunoscători ai artei aplicate și numeroasei clientele²⁷.

Cât privește orașul Kiev, la o populație de 265 de mii de oameni (la începutul secolului al XX-lea), aici lucrau 52 de argintari, pe când în Odesa, la 405 mii de locuitori, activau 48 de meșteri. Simple calcule matematice atestă faptul că la Kiev un bijutier deservea peste 5000 de locuitori, pe când un bijutier din Odesa, cca. 8400 de locuitori, datele statistice demonstrând că în Kiev ponderea orfevrilor era mult mai mare, dată fiind amplasarea aici a capitalei Ucrainei, respectiv, circumstanțele sociale, economice și culturale.

În anul 1910, la Kiev activau 46 de meșteri și 17 ateliere de giuvaiergerie. În majoritatea cazurilor, numele meșterilor kieveni (A. Dațkovski, L. Suțkever ș.a.) pot fi documentate, ca și în cazul celor de la Chișinău, Odesa, București, Cluj, Brașov și din alte orașe, pe baza spoturilor publicitare și a siglelor meșterilor aplicate articolelor din metale nobile. Cea mai cunoscută și apreciată, în orașul Kiev, fusese casa de giuvaiergerie a lui Iosif Marșak, considerat de specialiștii în domeniu „Fabergé al Ucrainei”²⁸. I. Marșak a deschis atelierul său în anul 1878, iar fabrica, în 1891²⁹. Aici se confecționau, în exclusivitate, obiecte din metale nobile: articole de giuvaiergerie, veselă de argint, compoziții sculpturale încadrate în plastica miniaturală, servicii de tutungerie. Pentru mai bine de patru decenii, fabrica lui Marșak a fost una dintre cele mai importante producătoare ale pieselor de orfevrărie în spațiul din sud-estul Rusiei³⁰. Fără a studia situația de pe piața bijuteriilor, Fabergé insistase asupra deschiderii filialei sale în orașul Kiev, contând doar pe numele său și fără a lua în considerare activitatea de ani de zile a lui I. Marșak. În filiala Casei lui Fabergé de la Kiev activau vreo zece argintari, astăzi fiind cunoscute numele lui Vladimir Drugov, Serghei

²⁷ Н. Иванова, *Фаберже в «Царицыно»*, în Ювелирное искусство и материальная культура, Санкт-Петербург, Издательство Государственного Эрмитажа, 2010, p. 19-21.

²⁸ С. Палатная, *Филиалы Фирмы Фаберже на Украине*, p. 165.

²⁹ Золота скарбниця України, *The gold treasury of Ukraine*, 1999, p. 96.

³⁰ С. Палатная, *Филиалы Фирмы Фаберже на Украине*, p. 166-170.

Balanov și Viktor Sidorenko³¹. Doritorii de a procura articole din metale nobile continuau însă să comande articole la firma lui Marșak, susținând astfel producătorul autohton. În situația creată, factorul psihologic a prevalat asupra situației economice sau sociale, și chiar asupra numelui faimosului Fabergé. Acest fapt a dus la închiderea firmei lui Fabergé, care nu a rezistat concurenței cu firma lui Marșak, producția sa fiind orientată nu doar spre satisfacerea preferințelor aristocrației, dar și a celor cu venituri medii³².

În orașul Kamenet-Podolsk, în anii 1891-1892, erau funcționale câteva „saloane” de ceasuri și obiecte de aur, ce aparțineau lui Parcevski (str. Troițkaya, casa lui Gherman), Igher (casa lui Neyman), Ruvn Katz (str. Troițkaya, casa lui Gologorski), Șarag (str. Troițkaya, casa lui Kraize), Ohland (str. Troițkaya, casa lui Șterenșis) și Gherenștein (casa privată a lui Rîder)³³. Din reclamele meșterului orășenesc C. Igher aflăm că atelierul său era amplasat pe str. Podului, în casa medicului Neyman, lângă podul cel nou, alături de patiseria lui Ghilih. Aici se efectuau diferite reparații ale ceasurilor, se primeau comenzi pentru fabricarea lor și a instrumentelor muzicale, pentru reparația și confecționarea obiectelor de aur³⁴.

Totodată, în oraș activau câțiva aurari și argintari: Mihail Novanovski (casa privată a lui Ghitlerov), Piotr Novakovski (casa lui Dvoiris), Luvișciuk (str. Peatnițkaya, casa lui Frid), Vaisman (str. Troițkaya, casa lui Șapir)³⁵.

³¹ С. Палатная, *Филиалы Фирмы Фаберже на Украине*, în *Arta. Seria Arte vizuale*, Chișinău, 2011, p. 54-59.

³² *Ibidem*, p. 56.

³³ Адрес должностных лиц, Правительственных учреждений и частных фирм находящихся в г. Каменец-Подольске. *Составлен в 1891 г. Каменец-Подольск*, 1891, p. 45-46; Адресы должностных лиц, Правительственных учреждений и частных фирм находящихся в г. Каменец-Подольске и должностных лиц, учреждений Министерства Внутренних Дел в уездах Подольской Губернии, *Каменец-Подольск*, 1892, 81 с.

³⁴ Адресы должностных лиц, Правительственных учреждений и частных фирм находящихся в г. Каменец-Подольске и должностных лиц, учреждений Министерства Внутренних Дел в уездах Подольской Губернии, *Каменец-Подольск*, 1892.

³⁵ Адрес должностных лиц, Правительственных учреждений и частных фирм находящихся в г. Каменец-Подольске. *Составлен в 1891 г. Каменец-Подольск*, 1891, p. 46.

Obiecte de metal puteau fi procurate din magazinele ce aparțineau lui Parhomenko (str. Troițkaya, casa mănăstirească), Sadețkaia (str. Troițkaya, casa lui Gologorski), Kalihman (piața centrală, casa lui Bronștein). Odoare bisericești puteau fi găsite în „salonul” ce aparținea negustorului Juravlev³⁶.

În concluzie, menționăm că în spațiul actual al Republicii Moldova sunt încă prezente o serie de piese din metale nobile și comune, lucrate de meșterii ucraineni, în special cărți bisericești și clopote. Mai multe piese ne rămân cunoscute din filele dosarelor, a izvoadelor de lucruri bisericești sau de inventariere a lăcașurilor de cult în perioada imediat postbelică. Unele au ajuns în custodia muzeelor din țară, mai ales în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei.

Materialele documentare cu referire la existența atelierelor de fabricare a pieselor de metal și activitatea meșterilor din orașele ucrainene, confirmă o activitate intensă, precum și existența turnătoriilor de fontă și a meșterilor aurari, ceasornicari, bijutieri care deserveau populația guberniei. În cazul meșterilor podolieni, întâietatea revine celor de etnie evreiască, care, în mare parte, au monopolizat domeniul lucrării metalelor nobile, iar în cazul uzinelor din Podolia – și a lucrării metalelor comune, turnătoriile aducând un spor economic considerabil. Astfel, materialul analizat ne-a permis să constatăm că, în evoluția artei metalelor, meșterii din Basarabia au conlucrat cu cei din orașele ucrainene (Odesa, Kiev, Balta, Kamenet-Podolsk), mai ales pe parcursul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

*MOLDO-UKRAINIAN INTERFERENCES IN THE EVOLUTION OF THE
ART OF NOBLE AND COMMON METALS**

(Abstract)

Within this paper, the author emphasizes the Moldo-Ukrainian cultural relations during the 19th century and the first decades of the 20th century, in what regards the field of the art of noble and common metals. On the basis of the museum

³⁶ Адрес должностных лиц, 1891, p. 46.

* Rezumat tradus de Alexandra Vrînceanu.

collections and of the archive files, it was possible to identify a series of metal objects which were crafted by craftsmen of Ukrainian cities, and then made their way into Bessarabia – liturgical books with metal bookbinding, church bells etc. The collected items enabled us to conclude that throughout the evolution of the art of metals, the Bessarabian craftsmen cooperated with those of the Ukrainian cities (Odessa, Kiev, Balta, Kamianets-Podilskyi), especially during the 19th century and the beginning of the 20th century.